

Zin in lezen! Ontwikkelingsgericht lees- en schrijfonderwijs in de onderbouw

1. Inleiding

Kleuters zijn doorgaans intrinsiek gemotiveerd om op een talige manier aan de wereld deel te nemen door te praten, krabbels te maken en boekjes te lezen. Hun leesmotivatie neemt echter vaak af wanneer in groep 3 de nadruk op technisch leren lezen komt te liggen en het lezen minder betekenisvol wordt. Kan dat anders? In deze bijdrage geven we een indruk van betekenisvol ontwikkelingsgericht lees- en schrijfonderwijs, bespreken we hoe leerkrachten daarin geschoold kunnen worden en schetsen we de

opzet van een onderzoeksproject naar de implementatie en effecten van deze aanpak in groep 2 tot en met 4.

2. Ontwikkelingsgericht lees- en schrijfonderwijs

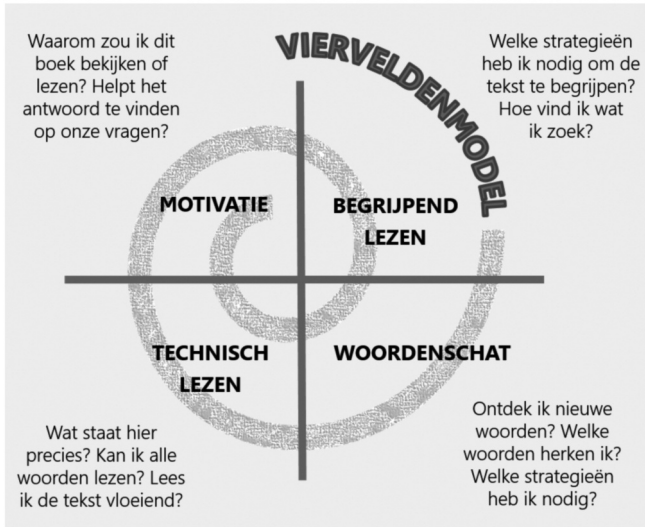
Op basisscholen voor Ontwikkelingsgericht Onderwijs (OGO) in Nederland staat het deelnemen aan spelverhalen centraal. Een spelverhaal representeert een sociaal-culturele praktijk in de echte wereld, waar leerlingen nieuwsgierig naar zijn en graag aan willen deelnemen. Een voorbeeld hiervan is ‘de dokterspraktijk’, die daadwerkelijk in een hoek van de klas wordt ingericht. Dat gebeurt niet alleen bij de kleuters, maar ook in groep 3 en 4. Vrijwel alle activiteiten in de klas zijn hieraan verbonden, met inbegrip van lees- en schrijfactiviteiten. Het spelverhaal biedt immers vruchtbare grond om te lezen en te schrijven. Er liggen drie doorgaande leerlijnen aan de basis van ontwikkelingsgericht lees- en schrijfonderwijs van groep 1 tot groep 4:

1. van verhalen vertellen en tekenen naar teksten schrijven en teruglezen;
2. van lezen en schrijven in spelverhalen (dus ook: ‘bladeren’, ‘kijken’ en ‘krabbelen’) naar begrijpend lezen en schrijven;
3. van voorlezen en samen lezen naar meelesen en zelf lezen.

Het valt direct op dat in deze aanpak lezen en schrijven geïntegreerd zijn: het één kan niet zonder het ander. Als de groep meer wil weten over wat de assistente in de dokterspraktijk doet, wordt gebladerd en gelezen om die informatie te achterhalen. Dat kan op alle niveaus. Kinderen die al kunnen lezen, doen dat zelfstandig, bijvoorbeeld in tweetallen, met leesboekjes. Kinderen die daar nog niet aan toe zijn, lezen bijvoorbeeld samen met de leerkracht een prentenboek. De leerkracht zorgt voor een rijk tekstaanbod van zowel narratieve als informatieve (prenten)boeken en stimuleert leerlingen om in hun zone van naaste ontwikkeling te werken. Alle kinderen komen iets te weten over de taken van de doktersassistente en delen dat vervolgens met de groep. Die informatie moet natuurlijk ook schriftelijk worden vastgelegd, bijvoorbeeld in een folder voor in de wachtkamer. Dan weten de patiënten waarvoor ze bij de assistente terecht kunnen. En misschien hebben leerlingen ook al ontdekt dat de assistente de gegevens van alle patiënten noteert? Zou het niet handig zijn om daar een patiëntenboek voor klaar te leggen in de dokterspraktijk?

Een ander speerpunt van de ontwikkelingsgerichte aanpak is het zogenaamde ‘vierveldenmodel’: ‘leesmotivatie’, ‘begrijpend lezen’, ‘technisch lezen’ en ‘woordenschat’ komen altijd in samenhang aan bod (zie: Figuur 1). Het vierveldenmodel helpt leerkrachten bij het ontwerpen van lees- en schrijfactiviteiten. Het zorgt ervoor dat de verschillende vaardigheden niet geïsoleerd aan bod komen, zoals bijvoorbeeld wel het geval is bij tempolezen zonder context en betekenis in groep 3. Bekend zijn met de

betekenis van een woord en beschikken over een grote woordenschat helpt kinderen juist bij het verklanken van woorden.

Figuur 1 – Het vierveldenmodel.

3. Nascholing voor leerkrachten

Thematisch werken met geïntegreerd lezen en schrijven gebeurt al geregeld in kleutergroepen. Op veel scholen stapt men daarna over naar een methode voor aanvankelijk lezen. Met een ontwikkelingsgerichte aanpak gebeurt dat niet, maar ontwerpen leerkrachten zelf hun lees- en schrijfonderwijs. Scholing en ondersteuning voor leerkrachten is onontbeerlijk om deze aanpak succesvol in te zetten op scholen.

De Activiteit, het landelijk centrum voor Ontwikkelingsgericht Onderwijs, biedt nascholingstrajecten aan voor basisschoolleerkrachten. *Zin in lezen*-trajecten¹ zijn specifiek gericht op lees- en schrijfonderwijs. Op veel scholen worden deze trajecten op maat aangeboden. In het huidige onderzoeksproject is gekozen voor een meer generieke opzet van vier bijeenkomsten, met tussendoor drie klassenbezoeken, waarbij de nascholer leesactiviteiten observeert, video-opnames maakt en deze met de leerkracht nabespreekt. In de bijeenkomsten komt het volgende aan bod:

- *Bijeenkomst 1* – Leerkrachten leren thematische spelverhalen op te bouwen in de klas die verbonden zijn aan geletterdheidspraktijken ‘in het echt’ en ze leren hoe ze leesactiviteiten kunnen ontwerpen die daarbij aansluiten.
- *Bijeenkomst 2* – Er worden enkele video’s van klasbezoeken bekeken en besproken. De nadruk ligt daarnaast op leesactiviteiten ontwerpen, met een model waarin

‘motivatie’, ‘begrijpend lezen’, ‘technisch lezen’ en ‘woordenschat’ samenkomen. Leerkrachten leren ook hoe zij dat model ter evaluatie kunnen inzetten.

- *Bijeenkomst 3* – Er worden enkele video’s van klassenbezoeken bekeken en besproken. De nadruk ligt verder op evaluatie, specifiek als het gaat om minder leesvaardige leerlingen. Hoe kunnen leerkrachten hen de extra begeleiding bieden die ze nodig hebben?
- *Bijeenkomst 4* – Er worden enkele video’s van klassenbezoeken bekeken en besproken. Heeft de extra begeleiding aan minder leesvaardige leerlingen geholpen? Hoe kunnen leerkrachten hen in de toekomst blijven begeleiden?

4. Onderzoeksopzet

In het onderzoeksproject aan de Vrije Universiteit onderzoeken we (a) de effecten van het *Zin in lezen*-nascholingstraject op het didactisch handelen van leerkrachten en (b) de effecten ervan op de ‘leesmotivatie’, ‘leesvaardigheid (begrijpend en technisch lezen)’ en ‘woordenschat’ van hun leerlingen. We vergelijken daarbij het *Zin in lezen*-traject met een nascholingstraject voor scholen die in hun leesonderwijs met methodes werken, verzorgd door nascholers van OBD Noordwest. Deze methodes gaan vaak uit van een aanpak die start met woordenschat, waarna technisch lezen en begrijpend lezen afzonderlijk worden aangeboden. Leerkrachten krijgen nascholing in het bewust inzetten van methodelessen.

Een belangrijke vraag is of beide trajecten leiden tot gelijkwaardige opbrengsten. Zorgt ontwikkelingsgericht leesonderwijs er bijvoorbeeld voor dat leerlingen het technisch lezen afdoende gaan beheersen? En slaagt methodisch leesonderwijs erin de leesmotivatie van leerlingen vast te houden?

In beide condities starten we in september 2019 met een voormeting. We nemen leesmotivatietesten, leesvaardigheidstesten en woordenschattesten af bij leerlingen en maken video-opnames van leesactiviteiten in de klas. We doen dat bij leerlingen die op dat moment in groep 2 en groep 3 zitten. Halverwege het jaar (februari 2020), wanneer de leerkrachten hun nascholingstraject hebben afgerond, nemen we een nameting af. Een jaar later, in februari 2021, volgt de retentiemeting. De leerlingen zitten dan halverwege groep 3 en halverwege groep 4, waardoor we op de langere termijn een beeld krijgen van de ontwikkeling van hun geletterdheid en motivatie. Zo hopen we meer inzicht te bieden in hoe ontwikkelingsgericht lees- en schrijfonderwijs werkt. Tevens wordt de implementatie van de interventie in kaart gebracht, door video-opnames te maken van de nascholingsbijeenkomsten en klassenbezoeken.

Noot

- ¹ Het project *Zin in Lezen* is gesubsidieerd door NRO en wordt in samenwerking uitgevoerd door Lisa van der Sande, Jo van Schaik, Marloes Schrijvers (tot augustus 2019), Marjolein Dobber en Roel van Steensel (VU), Tony Bruin, Bea Pompert, Isabelle Vingerhoets (De Activiteit), Lisette Visser en Susanne Hoogland (OBD Noordwest) en leerkrachten van scholen, verspreid over heel Nederland.